

VY_32_INOVACE_S2.3_ČJ.ročník.8.15

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PRONIKÁNÍ ČEŠTINY A VZNIK ČESKY PSANÉ LITERATURY

11. st. – 2.pol.14.století

BOHEMIKA, GLOSY

- *bohemika* – ojedinělá česká slova v latinském textu, většinou se jedná o místní názvy či osobní jména
- největší význam mají **bohemika nejstarší**, tj. z 12. a první poloviny 13. stol., kdy nemáme doloženy souvislé české texty

BOHEMIKA

- **Poskytují** jedinečné svědectví o tehdejší grafice, např.

(*koselug*, tj. *kožělug* „koželuh“, *ozzada*, tj. *osada*, *Tsyrynin*, tj. *Črnín*, *Ivrshik*, tj. *Juřík*),

o českém hláskosloví (*Boguslaus*, *svinar*´ „svinař“, *tóna* „tůně“...)

a slovotvorbě (vlastní jména *Běhař*, *Rváč*, *Milík*, *Miláček*, *Hlupec*, *Ščedroň*, *Črnek*, *Črnoch*, *Dobrota*, *Vlček*, *Janík*, *Kubata*, *Vojtěch* „útěcha voje“, *Budivoj* „kdo povzbuzuje vojsko“, *grnečné* „poplatek z hrnců“ atd.).

GLOSÝ

- **glosy** (vpisky), většinou český překlad připsaný v latinském textu.
- Z počátku 13. století pochází i první dochovaná česky psaná věta na zakládací listině **litoměřické kapituly**, která má podobu právníckého textu:
- „*Pavel dal jest Ploskovicích zemu, Vlach dal jest Dolas zemu Bogu i svatému Ščepánu se dvěma dušníkoma, Bogučejú a Sedlatú.*“

PÍSNĚ: HOSPODINE, POMILUJ NY

- 1. česká dochovaná duchovní píseň, 2.pol. 10.století
- staroslověnský původ
- funkce hymny
- 8 veršů bez rýmu, jednoduchá
- prosba o mír a úrodu

Hospodine, pomiluj ny!
Jezukriste, pomiluj ny!
Ty, spase všeho mira,
spasiž ny i uslyšiž,
Hospodine, hlasy naše!
Daj nám všem,
Hospodine,
žizn a mír v zemi!
Krleš! Krleš! Krleš!

VYSVĚTLIVKY:

pomiluj ny = smiluj se nad námi

spase = spasiteli

mira = světa

spasiž ny i uslyšiž = spas nás a vyslyš

žizn = dostatek

mír = pokoj, mír

Krleš = Kyrieleison (Pane, smiluj se)

PÍSNĚ

SVATÝ VÁCLAVE, VÉVODO ČESKÉ ZEMĚ

- 2. česká dochovaná duchovní píseň
- přelom 12. a 13. st.
- sv. Václav zobrazen jako rytíř
- vyspělá forma – 3 sloky, nápěv, básnické přívlastky, asonance /= verše se zvukovou shodou/
- původně píseň duchovní ---slavnostní ---válečná --
---vlastenecký prosebný zpěv
- později rozšířena o další sloky

VZNIK ČESKY PSANÉ LITERATURY

- Přelom 13. a 14. století
- Vrcholný středověk, vláda posledních Přemyslovců a Lucemburků

Proces:

- demokratizace a zčeštění literatury
- laicizace (zesvětštění) – autoři nejen kněží, nejen náboženská témata

Zvláštnosti staročeských památek:

- Výlučné postavení verše
- Nezájem o původnost námětu
- Zlomkovitost
- Anonymita autora
- Obtížná datace

ŽÁNRY ČESKÉ LITERURY

- Duchovní lyrika (Ostrovská píseň, Kunhutina modlitba)
- Duchovní epika (legendy)
- Světská lyrika
- Světská epika (epos, kronika)
- Sociální satiry
- Drama
- Zábavná a odborná próza
- Úkol: Vysvětli uvedené literární termíny

LITERATURA POČÁTKU 14. STOLETÍ

ALEXANDREIS

- **Alexandreis** (či Alexandreida) je rozsáhlá epická, světská česky psaná báseň pravděpodobně z konce 13. století či počátku 14. století
- Neznámý autor, šlechtic
- Téma: Oslava makedonského krále Alexandra Velikého
  - ➔ ideál středověkého panovníka – rytíře
- České prostředí, vojenská taktika, jména
- Forma: rytířský epos, čeština, osmislabičný verš,
- Kompozice: předmluva, výklad Alexandrova původu, hrdinské činy, smrt, marná cesta za světovládou a slávou
- Předlohy: latinská a německá
- Rozsah: asi 9 000 veršů – zachovala se třetina

ALEXANDREIS – ÚRYVEK

ÚKOLY: ČEHO BY SE MĚL ÚSPĚŠNÝ PANOVNÍK VYVAROVAT? K JAKÝM ZMĚNÁM V JAZYCE HISTORICKY DOŠLO?

Rady Aristotelovy:
Poslúchaj mne tuto sada,
Toť jest mojě prvnie rada:
Jměj dvór svůj po kněžskéj
vnadě,
své šlechticě jměj v svéj radě;
Chovaj se obojětníkóv,
Hospodnie čsti proradníkóv!
Ti toho jsú obyčejě:
Jazyk jmajú vňuž meč v sobě,
Jenž seče straně na obě.
Z chlapieho řáda nikoli
I jednoho v čest nevoli;

Nebo chlap, když jest
povýšen,
nesnadně bude utišen.
Zlé kolo najviece skřípá,
malý had najviece sípá
a chlapě najviece chlípá.

Vysvětlivky: sada = posadiv se, po
kněžskej

vnadě=podle knížecího obyčeje, chovaj
se=vyvaruj se, hospodnie čsti proradníkóv
=zrádců pánovy cti, vňuž=jako, z chlapieho
řáda=z poddanského stavu,
čest=úřad, chlápě=posměšně chlapův
potomek, chlípá=chová se zpupně

DALIMILOVA KRONIKA- POČ. 14.ST.

- **první** česky psaná kronika - **veršovaná**
- **autor** je **neznámý**(jméno Dalimil mu chybně přisoudil v 16.st.Václav Hájek z Libočan), zřejmě drobný **šlechtic, vlastenec**
- Straní nižším vrstvám, proti přívalu němectví hledá spojence v českém sedláku (viz Oldřich a Božena)
- Téma: dějiny od nejstarších dob do roku 1314, líčí život panovníků, vyšší i nižší šlechty
- Forma: Prostý vyprávěcí sloh, zajímavost děje, značná věrohodnost

KRONIKA TAK RECENEHO DALIMILA- Z PŘEDMLUVY KRONIKY (PŘEKLAD M. KRČMÁŘOVÁ, H. VRBOVÁ)

*... Já jen své vlasti pokorný jsem sluha,
mně prosté verše z pera jdou jen ztuha,
a proto prosím, jestli některým
napadne lepší slovo nebo rým,
ať nehorší se, do čeho se pletu,
a opraví a přikráší mou větu.
Tak rozkveté má zem do slávy,
až v nepříteli dech se zastaví.
Přiznávám, že jsem jenom na prospěch
své vlasti myslel a jen k slávě Čech
se do té těžké práce pustil rád,
přestože nejsem žádný literát.*

Úkol: Jaký záměr odkrývá pro nás neznámý autor
v této předmluvě?

ÚKOL: JAKÝ BYL „DALIMILŮV“ ZDROJ PŘI PSANÍ KRONIKY? NAJDI V TEXTU.

*Prastará kronika z Boleslavi,
ta pro mě byla ten poklad pravý.
Z té často čerpal jsem nové zprávy,
Jak moje zem v bojích došla slávy.
Břevnovská a pražská kronika
k podstatě méně už proniká.
Ač květnatá je a je mnohoslovná,
boleslavské se v šíři nevyrovná.
Z opatovické dost se dovídáme,
Bohužel ale začasť nás klame.
Vyšehradská je vůbec plná chyb.
Kněz boleslavský vyjádřil vše líp...*

VYPRAVOVÁNÍ O OLDŘICHovi A BOŽENĚ PODLE

DALIMILOVY KRONIKY

ČESKÝ ŠLECHTIC DÁ PŘEDNOST ČESKÉ SELCE BOŽENĚ PŘED NĚMECKOU ŠLECHTIČNOU (KVŮLI ŠÍŘENÍ NĚMČINY, NĚMECKÉ DĚTI ATD.). PRO SVÉ SILNĚ VLASTENECKÉ LADĚNÍ BYLA DALIMILOVA KRONIKA PŘEDMĚTEM ZVÝŠENÉHO ZÁJMU VŽDY V DOBÁCH NÁRODNÍHO ÚTISKU

"Kníže český Oldřich času jarního, chtěl sobě a svým služebníkům kratochvíl učiniti, šel do lesův. I přihodilo se dne jednoho, když se z lovu navracoval a jel skrze jednu ves, jížto jméno bylo Opučna. I uhledal prostřed vsi, ana stojí u studnice dívka velmi krásné postavy, praní šatu nechavši, tvář svou na kníže a jeho služebníky obrátila. I řekl jest kníže svým služebníkům: věřte mi jistě, že jest toto div nemalý, že tata véška velmi chatrná mohla takové krásné stvoření uroditi. Optejte se jí prosím vás, které jest její jméno. To oni když jsou učinili, ochotnou tváří odpověděla řkúc: Jest mé jméno Božena; obrátiv se kníže k svým služebníkům řekl: Jistě vám pravím, že tato Božena bude má žena.

VYPRAVOVÁNÍ O OLDŘICHOVI A BOŽENĚ PODLE DALIMILOVY KRONIKY POKRAČUJE

- *Druhého dne kníže, povolav k sobě vladyk znamenitějších, rozkázal jim jeti do vsí, tu kdež jest stála děvečka peroucí; a oni přijevše do Opučné, ptali se obyvatelův řkouce: Včera, když kníže pán náš jel skrze tuto ves, která jest dívka mající na sobě čechel stála u studnice peroucí jenž má jméno Božena? A oni řekli: Dcera Domarodova, suseda našeho, a povolavši jí, jim ji ukázali. Kterížto opověděvše se Domarodovi otci jejímu a Samoborce její mateří, a vůli knížete oznámivše na dvůr knížete do Postoloprť přinesli, a že se zalíbila knížeti perouc, té vsi dali jméno Perúc. Ženy pak poctivější oblékly jsou ji v roucho, kteréž kněžnám náleží, a před Oldřicha ji přivedly a on pojav ji za ruku, hned s ní před kněze předstoupil a tu hned ustoupil v svatý stav manželský."*

LITERATURA DOBY KARLOVY

2.POLOVINA 14. STOLETÍ

- Rozkvět českého státu/ jádro světové říše, styky Prahy s kulturní Evropou/
- Vznik pražského arcibiskupství / 1344/
- Založení pražské univerzity / 1348/
- Stavitelské památky / gotika/ 2.pol.14.století
- Vzniká literatura latinská a česká / česká převažuje/

Zakládací listina pražské univerzity

MOSTECKÁ VĚŽ, KAROLINUM

*RIMSKÝ CISAR, ČESKÝ, LOMBARDSKÝ
A ARELATSKÝ KRÁL, HRABĚ
LUCEMBURSKÝ, MARKRABĚ
MORAVSKÝ*

Poučení nástupcům z Vita Caroli

LITERATURA DOBY KARLOVY

- Literatura latinská: Karel IV. – **Vita Caroli**
/ vlastní životopis
- Literatura česká – převažuje

Legends: **Legenda o sv. Prokopu**

Život svaté Kateřiny

Počátky dramatu: **Mastičkář**

- zlomek velikonoční hry
- obraz středověkého tržiště, 3 Marie jdou koupit masti k nabalzamování Kristova těla, šarlatánství prodavače mastí a léků – Severina/
- charakteristika jazykem, knižní X hovorový až vulgární jazyk
- střídání českých a latinských veršů - makaronismy

ZÁBAVNÁ PRÓZA

- Rytířská epika : **Tristram a Izolda**
Trojánská kronika
- Světská lyrika: **Dřevo se listem odievá**
Závišova píseň
/ milostné písně , přírodní motivy/
- Sociální satiry:/kritika ze stanoviska nižších vrstev/:

Podkoní a žák / spor studenta a služebníka o tom,
kdo se má lépe/

Píseň veselé chudiny – vagantská poezie

Hradecký rukopis

Znaky: vtip, trpkost, ironie, živé dialogy, přístupný jazyk

HRADECKÝ RUKOPIS

- soubor jedenácti humorných satir ze 14. století, které byly určeny pro měšťany
- Autoři neznámí
- Poprvé kritika nedostatků světských i církevních, obraz měšťanského života
- Dělí se na tři části:

Desatero kázanie božie

sedm drobných satir, odsuzují nepoctivost, nesvědomitost a úplatnost, jsou psány hovorovým jazykem, vtip

Satiry o řemeslnících a konšelích

kárá za hříchy proti desateru celou společnost

O lišce a džbánu - veršovaná bajka, první doložená česky psaná bajka

DALŠÍ DÍLA Z DOBY KARLOVY

- **Smil Flaška z Pardubic : Nová rada**
/alegorie, zvířata radí lvovi = rada králi,
jak má vládnout/

Odborná próza: **kronika Přibíka Pulkavy**

slovníky – Mistr Claret

právnícké spisy – Ondřej z

Dubé

POUŽITÉ ZDROJE

- http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d3/Wenceslaus_I_Duke_of_Bohemia_equestrian_statue_in_Prague_1.jpg/170px-Wenceslaus_I_Duke_of_Bohemia_equestrian_statue_in_Prague_1.jpg&imgrefurl=http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%25C3%25BD_V%25C3%25A1clav&h=337&w=170&sz=15&tbnid=yIk4tMVAR05zMM:&tbnh=91&tbnw=46&prev=/search%3Fq%3Dsvat%25C3%25BD%2Bv%25C3%25A1clav%26tbm%3Disch%26tbo%3Du&zoom=1&q=svat%C3%BD+v%C3%A1clav&usg=__oRSd6j0Oy3NcdiLGHS7aPdQ6Inw=&docid=BAsc1UJc0tCJUM&sa=X&ei=Dr4YUZ3XBYqr4AS3pYBI&ved=0CEEQ9QEwAg&dur=64
- http://www.google.cz/imgres?imgurl=http://leccos.com/pics/pic/dalimilova_kronika.jpg&imgrefurl=http://leccos.com/index.php/clanky/dalimilova-kronika&h=330&w=237&sz=34&tbnid=gORHbSU57fYORM:&tbnh=95&tbnw=68&prev=/search%3Fq%3Ddalimilova%2Bkronika%26tbm%3Disch%26tbo%3Du&zoom=1&q=dalimilova+kronika&usg=__RfpsUDGVar3CzMs0MyX1Rafhnf0=&docid=i6byZnQhl5KbcM&hl=en&sa=X&ei=cXwzUfSlCoWrtAbe7YGoCA&sqi=2&ved=0CEgQ9QEwBQ&dur=625
- Sochrová, M., Český jazyk a literatura, Fragment, Havlíčkův Brod 2007, ISBN 978-80-253-0468-6
- <http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/neznamy-autor/hospodine-pomiluj-ny.html#ixzz2MfoRCs3n>
- Sochrová, M., Český jazyk a literatura, Fragment, Havlíčkův Brod 2007, ISBN 978-80-253-0468-6
- Hanzová, M., Žáček, J., Čítanka pro 9. ročník ZŠ a kvartu víceletého gymnázia, Fragment, Havlíčkův Brod 2003, ISBN 80-7200-282-1

- **Autor:** Mgr. Irena Houbová
- **Vzdělávací oblast:** Český jazyk a literatura
- **Téma:** Pronikání češtiny a vznik česky psané literatury, 11. st. – 2.pol.14.století

- **Ročník:** 8.
- **Datum vytvoření:** září 2012
- **Anotace:** Výkladová prezentace stručně charakterizuje společenské podmínky vzniku nejstarších česky psaných literárních památek, uvádí významnější literární díla a jejich stručnou charakteristiku a několik úryvků z děl, obsahuje i úkoly k samostatné práci žáků při výkladu či procvičování učiva

- **Metodické pokyny:** Tuto prezentaci lze využít k výkladu a procvičování učiva

- **Pomůcky:** PC, dataprojektor, případně tisk pracovních listů z prezentace

